

„ROHADTAM, AKÁR EGY VÍZKŐVEL BENÓTT KAGYLÓ”

Ágoston Zoltán beszélgetése

Ágoston Zoltán: az ember, aki a cipőjében hordta a gyökereit című, a Magvető Kiadónál megjelent új köteted képezi beszélgetésünk apropóját. Nehéz téged bemutatni, mert sokoldalú a tevékenységed, a versírástól a színészi, rendezői tevékenységen át a zenélésig. Én most a költői mivoltodra vagyok kíváncsi. Olvastam, nem mondd magadról azt, hogy költő vagy, mert szerinted ez csak abban az esetben igaz, amikor épp verset írsz. Húsz éve publikálsz versesköteteket. Miért nem mondd tehát, hogy költő vagy?

Röhrig Géza: Blaszfémia lenne költőnek beállítani magam, hisz az ihlet előidézhető. Lévinas írja a *Teljesség és végtelenben*, hogy az ember arca olykor mezítelenné válik, ám soha nem tehető szándékosan mezítelenné.

– Biztos nem segíthet magának egy kicsit a költő annak érdekében, hogy arca olykor mezítelenné váljon? A poézisz szó etimológiája mintha ezt sugallná, hisz gyöke épp a poiein ‘csinálás’ szóból fakad.

– Ezekben a ráhangolódásokban, rohadt alma szagolgatásokban van valami sírnivalóan szájalmas. Nem kell verset írni.

– Te nem akarsz?

– Én nem. Irtózom a függő viszonyoktól.

– És mégis írsz.

– Írok, de ellentartok az ihletnek. Kétféle módon. Egyrészt csakis a visszajáró ihletnek engedek, tehát nem nyújtózkodom, mutatom magam, könyörgök labdáért. A Talmud szerint egy álommal is csak akkor kell foglalkozni, ha két egymást követő éjszaka ugyanazt álmodta az ember. Próbára teszem hát az ihletet. Ha kellek neki, visszatér. Ha nem, úgyszólván jó.

Egyszer Szidon Simon világhírű matematikushoz fölmentek a tanítványai. Az öregnek köztudottan üldözési mániája volt. Résnyire nyitotta a beriglizett ajtót, s azt sziszegte a látogatóinak: Jöjjenek máskor és máshoz. Na, kábé így vagyok én is az ihlettel.

– Nem dőlsz felé.

– Nem tekergetem az antennákat. S ha megbizonyosodtam róla, hogy valóban visszajáró ihletről van szó, akkor is olyat írok csupán, ami nem árt a lelmemnek. Korántsem követem tehát akárhová a múzsát. Kamaszon, akár a romantikusoknak, mg nekem is egyedül a mű volt a törvény. Ma már megtörtöztetem magam, s csak igen korlátozott mértékben vagyok hajlandó belehalni a költészetbe.

– Nem éri meg?

– Nem tesz jót a versnek.

– A legtöbb író életmódszerűen dolgozik. Rád akkor ez nem jellemző.

– Nem. Én ha valamit húzok, akkor tolom is egyszerre, ahogy az íjjal bánik az ember.

– Érzékelhető, hogy művészetfelfogásod metafizikai alapokon nyugszik. Témaválasztásaid mégis meglehetősen földhözragadtak, ha szabad így mondanom. Sokat verselsz a peremről, a mélysze-

A szöveg az Ördögkatlan fesztiválon elhangzott 2016. augusztus 3-án beszélgetés szerkesztett változata.

gényekről, a hajléktalanokról. Nincs köteted, melyben ne lenne legalább egy tucat vers a társadalom különféle számkivetettjeiről.

– Pedig viszolygok a részvétől. Lekezelő és egoista. A művészet nem jócselekedet.

– Akkor miért jelennek meg mégis e zátonyra futott figurák oly sűrűn a verseidben?

– Ezt tőlük kellene megkérdezni.

– Gondolom, van ennek egy vallásos dimenziója is.

– A Tórában az elesettek támogatása *Leitmotif*. Egyik kedvenc rabbicskám mondja mindig, hogy Zeusz a nőket szereti, Isten az özvegyeket. Ám e tekintetben Jézus is nagyon radikális, hisz vele, a szakrális szövegek történetében először, a kisember került a középpontba: a halász, a vámszedő, a holdkóros, a gyermek, a vakonszülött, a prosti, a gutaütött, a bélpoklos, a mindenki által mélyen megvetett szamaritánus. Ugyanez a lefelé nyitás vonz a haszidizmusban is, melyet a kor rabbinikus elitje persze rögtön ki is átkozott.

– „Egy hajszálon múlik az élet. Egy hajléktalanszállón.” Ezzel a felütéssel indít egyik portréversed.

– A posztmodern ódzkodik a szociális töltettől. Bennem nincs ilyen félelem. Ellágyulni, moralizálni viszont tilos. Egy szerelmes klosárról is úgy szabad csak írni, ahogy egy szuicid milliárdosról: részrehajlás nélküli figyelemmel. Nem szeretetlenül, de pontosan szeretve.

– Prózánkban inkább jelen van ez a fajta érzékenység. Hajnóczy, Tar, Bódor, vagy akár a korai Krasznahorkai. Hogy Szilasi A harmadik hídjáról és Borbély Nincstelenejéről vagy Kiss Tibor Noé Aludnod kellene című kötetéről ne is beszéljünk.

– A roma szerzők viszont fájdalmasan hiányoznak a palettáról.

– Ez igaz. Huszonévesen aktívan részt vettél a rendszer lebontásában. A művekben mégis távol tartod magad az efféle üzenetektől.

– '90-ben leült velem egy procc kávéházban két ismert figura, hogy rábeszéljen, lépjek politikusi pályára. Egy percre elgondolkoztam. Aztán letettem róla.

– Miért?

– A politika a hatalom nyelvén beszél, lásd Schmitt idevonatkozó megállapításait. Plusz az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásai során alkalmam nyílt megismerni egy olyan politikust, akihez fogható azóta sem ül a parlamentben: Tölgyessy Pétert. Ezt úgy, olyan színvonalon lenne jó csinálni, ahogy ő tette. Ehhez azonban hiányzik belőlem az ő esze és alázata.

– Cikkeket is írtál az akkor induló Magyar Narancsban.

– Az, hogy a verseimet megkímélem a direkt politikai üzenetektől még nem jelenti, hogy ne hinnék a toll társadalmi szerepében. *A falu jegyzője*, *A revizor* vagy Mikszáth csípős szatírái hatalmas szolgálatot tettek. Az Ignotus Pál-féle publicisztika előtt is mélyen megemelem a kalapom. Elkésérítő látni, hogy az akkorihoz képest milyen cinikus korban élünk.

– Lírád számos sajtószerűséget mutat. Személyes viszonyulásodat az irodalmi élethez szintén egyfajta különütasság jellemzi. Ez alkati dolog?

– Link vagyok, ez az igazság. Kötetben megjelent verseim kilencven százalékát sosem publikáltam. Ami a különütasságomat illeti, ez részben vis major. Életemnek immár lassan felét külföldön éltem le. Te most, bár nyilván te sem így tekintesz rám, egy határon túli magyar költővel beszélgetsz. Az alapképlet persze akkor sem változna, ha idehaza élnék.

– Mi az alapképlet?

– Hátát a tűzfalnak vetve, egyik térdét fölhúzva tangóharmonikál egy csávó. Ez az alapképlet. Utóbb kiderül, a fenét muzsikál, a vastüdejét fújtatja.

– Fordítsd ezt le, kérlek.

– Számomra egy műalkotás legfőbb értéke az oka. Mindegy, mi az oka, csak legyen neki bőven. Ezt én a harmadik sornál csalhatatlanul megérezem a szövegben. Hogy kell-e, s ha igen, mennyire az adott műnek léteznie. A többi úgyszólván már nem is érdekel.

– *Legyen a művet kiváltó élmény egzisztencialitása evidens.*

– Vanjék a mű.

– *Szigorú ismérő.*

– A vers magasra teszi a léceket. A líránál többre csak akkor képes a szó, ha közvetlen Istentől ered. Ekkor teljesen el is veszíti az esztétikumát. A tízparancsolat nem szép, túlírt vagy rút. Stílus, kidolgozás felől megközelíthetetlen. Az ideális vers efelé tart.

– *Mondasz egy példát?*

– Adynak és Pilinszkynek itt-ott feltűnően gyöngék a rímei. Finomabb hallású, műve-sebb költők, mondjuk József Attila – aki egyszer fogadásból nyolc perc alatt írt egy gyönyörű szonettet – sosem csejengne össze olyan sorokat, mint ők. Jó versnél azonban mind-ez érdektelen. A mű rezonja számít.

Vagy nézd meg Székely Magda életművét. Metrum nincs, a rímek nála is billegnek. Formai értelemben, negyven év alatt, egy jottányit nem fejlődött. Ugyanaz a strófa-képlet, ugyanazok a súlyos, négy soros tömbök az első kötetétől az utolsóig. És mégis... Megkerül-hetetlen.

– *Örülök, hogy elhangzott József Attila neve. Az ő alakja filmen is „megtalált téged”, húszéve-sen Madaras József róla készült filmjében te alakítottad a költőt. Az erős árváság-motívum is a Kései sirató világával rokonítja némely versed.*

– A József Attila-kód oly mélyen beleíródik és -olvasódik minden magyar nyelven szü-lető versbe, hogy *ex negativo* még azokat is jócskán meghatározza, akik deklaráltak épp az ő beszédmódja alól igyekeznek emancipálódni. A vallomások, élet és mű ilyen primer, reflexszerű egymásra vonatkoztatása komoly veszélyeket hordoz magában, s gyakran tényleg csupán egy blőd, üres humanizmushoz vezet, lásd Vácit, Simont vagy Garait.

Engem azonban József Attila költői magatartásánál is jobban érdekél ő maga. Nemigen tudom összehangolni a verseiben megtapasztalt rendélményt a sorsával. Félve mondom, de mintha látnék nála egy *amor fati* mozzanatot. Az anya-tematika természetesen hozzá-köt, és sok szempontból valóban hasonló lelki tájakon kútfúrunk, ám engem ő egész más aspektusában foglalkoztat.

– *Mire gondolsz?*

– A behatárolhatatlanságára. Meglátásom szerint ez a seb lüktet egyébként Borbély Szilárd életművének centrumában is. József Attila proli, de nem munkás. Marxista, de nem kommunista. Privátim is mindig olyan helyzeteket teremtett, melyekben a másik még ha akarta sem tudta őt felvállalni. Végsőkig fokozott, irgalmat nem ismerő teljességeszmény fűtötte. Márpedig a külső világban ha ez vagy, akkor nem vagy az. Ha meg az vagy, akkor ez nem vagy. Sok mindent nagyszerűen sikerült szintetizálnia, a *Szép Szóval* például meghalad-ta a népies-urbánus törést. Elkövetkezett azonban egy pont, mely után e fűzőket már csak két dimenzióban, papíron tudta megvalósítani. Ez a pont izgat, illetve az ő tudatos szerepe abban, hogy e pont végül is az lett, ami lett. Nagy téma, ne másszunk most bele.

– *Jó, egy kérdés erejéig hadd térjek még vissza a határonkívüliségre. Az internet korában sze-rinted számít ez még?*

– Számít. A magyar irodalom kiábrándítóan belterjes. Belterjes és egykánonú. Gondolod, Székely János az értékénél fogva maradt ki Kulcsár Szabó irodalomtörténetéből? Még a ne-vét sem említi. S ha a remek Bodor Ádám nem települ át Kolozsvárról, biztos vagy benne, hogy ugyanígy alakult volna a recepciója? Én kétlem. Az internet kétségtelenül sokat segít, de a branchhoz tartozást semmi sem pótolja.

– *Mivel magyarozod, hogy manapság oly sok költő prózát is ír? Oravecz, Rakovszky, Tóth Krisztina, Kun Árpád, hogy csak párat említsek, de versekkel indult Darvasi László vagy Grecsó Krisztián pályája is.*

– A rendszerváltással megrendült a líra helyzete. A vers eladhatatlan. A kiadók regé-nyért könyörögnek.

– *Ha valakié, a te életanyagod regényért kiált.*

– A regényhez nem regényes életanyag szükséges. Kafkaénál például, így első blikkre, létezik unalmasabb élet?

– *Új köteted címéről is akartalak kérdezni:* az ember aki a cipőjében hordta a gyökereit.

– Én egy közönséges fattyú, egy Strassenmischung, egy utcai korcs vagyok. A tömeg-társadalom napról napra tipikusabb terméke, akinek a gyökerei már kifelé nőnek a földből, mint egy cserép virágé az úrhajóban.

– *Nem horgonyoznak bele semmilyen szellemi örökségbe.*

– A világon semmilyenbe. Kosztolányit még átölelte Szabadkán az öregapja, ugyanazzal a karral, amellyel anno Kossuthot, Petőfit és Bem apót. Van-e ennél szebb módja egy öntudat áthagyományozásának?

– *Lényeges a valamibe való beleszületés?*

– Lényeges. A kürtből akkor jön hang, ha a keskenyebb végén fújunk bele. Az egyetemességig, ha van ilyen, a partikulárison tudjuk csak magunkat átverekedni. Az én négy gyermekem már nem úgy nő fel, ahogy én. Mikor megyek értük az oviba, a falakon Noé bárkáját, Jónást a cetben, Jákob és József álmait látom. Odahaza pedig Fodor Sándor Csipike-meséi várják őket. Hogy mit kezdenek majd ezzel, az persze rajtuk múlik. Odaviheted valakihez a vizet, ám inni már nem ihat sz helyette.

– *Ők tehát nem a cipőjükből hordják majd a gyökereiket.*

– Remélhetőleg. A gyökértelenség veszélyes és – hosszú távon – kibíratatlan is. Az ilyen ember könnyen fasizálható, különösen olyanok ellen, akik élnek és tudják, mi a közönség. *Qui est seul, est en foule*, írja Michaux. Aki egyedül van, az a tömeg.

– *A cipőben hordott gyökér metaforájában nekem az is benne van, hogy e gyökér gyatra, csökevényes.*

– Így van. Gondolj bele, nekem tizenkét éves koromig gyakorlatilag nem volt identitásom. Nem egy-két üres kocka tátongott bennem, mint a Mengyelejev-féle periódusos táblán, én az elemeim zömét nem fedeztem még föl. S hiába konfabuláltam szebbnél szebb eredetmondákat magamról, itt belül senyvedtem, rohadtam, akár egy vízkövel benőtt kagyló.

– *Tizenkét évesen fogadtak örökbe.*

– Igen.

– *Nem akarok az életemben turkálni.*

– Itt nem csak az én életemről van szó. A gyökértelen ember az ideológiák első számú balekje. A háború után a KGB-t is hadiárvával töltötték fel.

– *Az adoptáló családdal egy új nagyapát is kaptál, ha jól tudom.*

– Álljunk itt meg egy percre. Nincs ellenemre erről beszélni, Zoli, de tudd, én nem vagyok a saját élettörténetem túsza. Az embereket érdeklik, meghatják az ilyen sztorik. Legyen. Ám nem árt időnként jelezni, hogy ez tényleg csak a felszíne mindannak, ami történt.

– *Világos. Csak arról és úgy beszéljünk, amiről és ahogy az neked belefér.*

– Jó. Akkor rövid leszek. Már jóval apám halála előtt gyermekotthonba kerültem, de a hétvégéket mindig együtt töltöttük. Az ő hiányát senki nem tudta betölteni. Az intiben csupa se hús, se hal figura vett körül. Ezt a tespedt, lehangoló, cinszürke semmit robbantotta szét a Nagypaci. Ő lett az én Kosztolányi Ágostonom. Patetikusan hangzik, de a vele való kapcsolat mentett meg.

– *Hogyan?*

– Kinyitotta a világot. Térben és időben egyaránt. Megtanított például sakkozni, ami apám szenvedélye volt. Amíg én mászókáztam, apám, ha volt kivel, sakkozott a játszótéren. Én is mind a mai napig aktívan sakkozom. Úszni se tudtam, azt is Nagypacinak köszönhetem, ő íratott be a Dagályba. Úgy napi ötszáz impulzus ért akkoriban. Elvitt magával zsinagógába, jazzkoncertre, könyveket vett nekem. Tőle hallottam először a holdrészről, Karinthyról, ötvenhatról, mindentről. Rengeteget dumáltunk.

– *Olvasós gyerek voltál?*

– Az lettem. Őrült elánnal vettem bele magam egy budai gimnázium életébe. Ki is rúgtak gyorsan, de a nagy megporzások addigra már mind megtörténtek.

– *Miket olvastál?*

– Gyakorlatilag minden eljutott hozzám, ami szamizdatban megjelent. Vagy most szépirodalomra gondolsz?

– *Versekre.*

– Hm. Ismered azt a lélegzetelállító pillanatot, amikor a pávakakas széttárja a legyezőjét? Megrázza a farát, zizegnek a nehéz tollak, aztán, huss, feltárul a csoda. Ilyen olvasmányélményeim voltak. A kortársak közül főleg Pilinszky és Weöres verseit bújtam. De telibe találtak Bari Károly vékony kötetei is.

– *Tandori? Petri?*

– A forszírozott poétikusságot, a pipiskedő, stilizált versbeszédet Petri joggal és jól provokálta. Olyan volt őt olvasni, mint mikor átsétálsz a holland életképfestőkhöz a hatalmas bibliai és mitológiai témát tárgyzó vásznak után. Katartikus módon hatott rám, hogy ilyen csökkentett habzású, antiretorikus módon is lehet például a hazát szeretni.

– *Varsóban jártál egyetemre, fordítottál is lengyelből. Az ottani irodalom mennyiben volt rád hatással?*

– Szemnyitogató volt a kint töltött idő. Nem is az irodalom miatt elsősorban. Rájöttem, hogy a magyar értelmiség sokkal inkább cinkosa a mindenkori rendszernek, mint a lengyel. Ezt fölsmerni letaglózó volt. Nálunk alig mert író vagy költő saját névvel megjelenni a második nyilvánosságban. A lengyelek sokkal nagyobb hányada lépett föl úgy a náciizmus, mint a kommunizmus ellen. Az egyetemi kollégiumban mi például a legkomolyabban fontolgattuk annak a lehetőségét, hogy nemzetközi brigádokat hozunk létre, kábé mint a spanyol polgárháborúban, és gerilla módszerekkel nekirontunk a ruszikkának.

De éles volt a stílári különbség is. Amíg a Solidarnośćban színes, kreatív figurák jöttek-mentek, nők, buszvezetők, papok, és így tovább, addig a hazai ellenzék ötven, értsd ötven búval gyakott intellektüelből állt. Az üdítő kivételt Galántai Gyuri és köre jelentették. A másik nagy hozadék a lengyel éveknek a légerekkel való szembesülés volt.

– *Ebből a találkozásból született első köteted, a hamvasztókönyv. Szokatlan pályakezdes.*

– Sokan le is akartak róla beszélni. Azt mondták, ha ezzel indítok, az beskatulyáz.

– *„Korlát nélküli szakadék / felé kúszom hason. / Miért muszáj látni, / ha úgyse láthatom?”*

– Muszáj látni. Vagy muszáj volt. Ma már a kremák előtt is turisták csordái szelfiznek.

– *Ecce homo. A fáma szerint egy hónapig mindennap odamentél.*

– Minden áldott nap. Aldous Huxley állítólag kiszámította, hogy a csend köre évi tizenhárom és fél kilométerrel zsugorodik a bolygón. Nos, 1987 telén még csönd volt Auschwitzban. Csend és hó és halál. Ember nem járt arrafelé. Mikor egy táborhoz közel eső szobát kerestem albérltetnek, a lakók nem is értették, mit akarok. *Czy pan tu chce wynajac pokój?* Itt akar szobát bérelni? Nagyon furcsán néztek rám. Azóta sem történt velem meg semmi annyira, mint akkor és az ott.

– *Mit csináltál egy hónapig keresztül?*

– Bekövetkeztem. Az első nap még le akartam venni a cipőm és földobni a többi tetejébe. Aztán a fájdalom, a kiszivattyúzotttság lassan átalakult valami egészen mássá. Az egyik barakban kiállították egy SS-tiszt hátrahagyott egyenruháját. GOTT MIT UNS, állt félkörben az övcsatukon.

Tudnod kell, hogy én épp akkoriban váltam le a felvilágosodás horizontjáról. Már csak úgy épphogy lifegtem rajta. Kábé azon az állásponton voltam, amin az agg Tolsztoj, aki a nacionalizmusból kiábrándult a *Háború és béke*-ben, az érzéki szerelemből az *Anna Kareninában*, a szocializmusból és az egyházból pedig a *Gyónásban*. Kérdés: a fentiekén kívül maradt-e még bármi, amiben hinni érdemes? Erre kerestem a választ. Aztán mikor már nem bírtam

tovább, húztam a sarkammal egy kört a hóban és megfogadtam, addig nem lépek ki belőle, amíg valami értékelhetőre nem jutok.

– *S mi történt?*

– Arra jöttem rá, hogy úgy akarok hinni és élni, ahogy ők. Azok a velemidős fiatal emberek, akiket ott milliószámra elégettek. Márpedig a döntő többségük ortodox volt. Ha kettő nem lehetek közülük, akkor leszek egy. Alkonyodott. Kelet felé fordultam a hóban és úgy éreztem magam, ahogy azelőtt még soha. Mintha beállt volna mellém a körbe valaki.

– *Az az érzésem, hogy a szó mélyebb értelmében abból a körből te ott sosem léptél ki.*

– Soha. Ez nem egy emlék. Ez, ahogy Pilinszky mondja, a jelenidő vitrinében ég.

– *Így már érthető, miért vezetett Auschwitzból egyenesen Jeruzsálembe az utad.*

– Izrael egy nép, egy föld és egy nyelv föltámadása. Maga a remény számomra.

– *Vallásos élményt meg lehet írni versben? Hamvas szerint a miénk horizontális irodalom.*

Egyetértesz ezzel?

– Igen. A hit magyarul ritkán és leginkább csak mint hiány jelenik meg. Ez társadalomtörténeti adottság. A cseheknél is ez a helyzet. A románoknál nem. A kegyeskedő, felekezeti líra elviselhetetlen. A hitről tehát nem mint egy adott mű témájáról beszélünk most. Egy pietá semmivel sem nyújt nagyobb lehetőséget az Istenről való beszédre, mint egy tájkép. És persze van úgy, hogy elkenődik az ember, miért nincs nekünk is Rilkenk, Traklunk, Hessénk, hogy a filozófusokról most ne is beszéljünk.

– *Lassan húsz éve élsz kint. Milyen hely New York? Hogy érzed magad ott?*

– New York elképesztő világ. Pokol és paradicsom egyszerre. Lakosságának több mint egyharmada az USA-n kívül született. Időbe került, aztán valahogy csak megszerettem. Ebben nyilván része van ama szeptember 11-ének is.

– *Hol voltál éppen?*

– Harlemben. Fölrohantam a szomszédokkal a ház tetejére, onnan néztem a fekete füstfelhőt. Még állt a két torony. Kiszáradt torokkal bámultuk, ahogy a második gép belefűrődik az épületbe. Mikor a második torony is leomlott, mint egy holdkóros indultam el ott-honról. Három napig kószáltam a városban. A kirakatok üvegére az eltűntek fotóit ragasztották, az emberek csoportokba verődve beszélgettek az utcán. Láttam ezeken a posztereken, hogy egy magyar családnevű srácot is keresnek, Patrick Michael Aranyost. Sosem került elő.

– *Megírtad már mindezt?*

– Nem. Pedig lenne mit. Eufórikus pillanatai is voltak e tragédiának. Egyszer épp egy baptista imaház előtt álltunk sorban éjjel, hogy vért adjunk. Rengeteg fiatal, nagyon ve-gyes társaság. Egy fékcsikorgás után egy kínai srác ugrott ki egy taxiból, s a hátsó ülésről meg a csomagtartóból vagy ötven doboz pizzát szedett ki. Kérdőn néztem rá. AIDS-es vagyok, súgta, vért nem tudok adni. Gitár, herfli, üres műanyag bődönök kerültek elő. Kigyalogoltunk a Parkba, a Dakota-házhoz, ahol Lennont lelőtték. Voltunk vagy ezren. Valóságos szeretetlakomát rendeztünk ott hajnalig. A gyász duhe így végül az összetartozás agapéjává szelídült.

– *A 2010-es köteted címe: honvágy. Nyilatkoztad is, hogy végleg haza akarsz jönni.*

– Azért mentem el, hogy a gyermekeimnek ne csak Skype-on legyen apukájuk. S valóban, amint erre lehetőség nyílik, szeretnék majd végleg behajózni Ithakába.

– *Miért?*

– *Exul umbra*, mondták a rómaiak. A száműzött: árnyék. Árnyék, hisz nem tud igazán részt venni az idegen ország vérkeringésében. Pusztá szemléllővé sorvad. Kísértéként ödög az utcákon. Megjártssza, hogy él. Ez pedig kérlelhetetlenül leépíti az embert. Engem legalábbis. Mert Thomas Mann például azt írja a naplójában, hogy ő a József és testvéreit sehol másutt nem tudta volna megírni, mint Kaliforniában. Kellettek neki hozzá a sivatag színei. Nekem sajnos nem sikerült ilyen viszonyba keverednem New Yorkkal. Ellenben

mikor leszállok Pesten a gépről, kolosszális erők áramlanak föl bennem. Itt tudok használni, itthon van dolgom.

– *A nyelvi elszigetelődéstől félsz?*

– Már nem. Túl vagyok a pánikon. Brodskij vagy Miłosz példája lebeg a szemem előtt.

– *Angolul írsz?*

– Előfordul. Bár az egyszótagú szavak dominanciája miatt nem igazán érzem a prozodiáját a nyelvnek.

– *Ha visszajönnél, hova fészkelnéd be magad?*

– Nincs lakásom idehaza s egyelőre kilátásom sincs rá, hogy legyen. Hol élnék? Jó kérdés. Krúdynam ott volt a Tabán. Gelléri Andor Endrének Óbuda. Szép Ernőnek a Margitsziget. Ezek intim, már-már erotikus erőterek. Irigy is vagyok rájuk rendszeren.

– *Azt mondják, messziről élesebben látszunk. Te milyennek látod az óhazát az óperenciás tengeren is túlról?*

– Gérecz Attila írta: „Állunk szóltan, én meg a rendőr; / egymásra fogott magyarok.” Ez a feneség. Hagyjuk, hogy a politika egymásra fogjon minket. Nincs valódi és rendszeres eszmecsere még a felek legértelmesebbjei között sem. A trappisták jutnak erről mindig az eszembe, a szerzetesrend, melynek tagjai némasági fogadalmat tesznek. Nekik, hogy a kevélység bűnébe ne essenek, a regula az év egy bizonyos napján megengedi, hogy beszéljenek. A gyakorlatban mégsem teszik. Nincs mit mondaniuk egymásnak. Így járunk majd mi is, ha már így nem jártunk.

– *A kortárs amerikai költőket figyelemmel követed?*

– Szörmentén. Inkább Audent, Frostot, Yeatsset olvasok.

– *Kolozsvárról estél be hozzánk. Mit csináltál arrafelé?*

– Egy hargitai táborban tartottam előadást a megbocsátásról. Arról, hogy mikor kötelező, mikor szabad és mikor tilos megbocsátani.

– *Interjúidban említetted, hogy kint hullamosóként is dolgozol. Ez a választásod milyen megfontolásból fakad?*

– Igényem van rá. Gyerekkoromban is mindig kíséltam a téesz döngkútjához. Néztem, ahogy nyűvé dagadnak a légyveték az egymásra hányt jószágok szemein. Ahogy felpuffadnak a beleik a gáztól. Mintha már akkor is éreztem volna, hogy ez fontos. Hogy ez jó nekem. Így vagy úgy, de utat kell találnunk a halál realitásához, különben óhatatlanul elvétjük az egyensúlyt, akár a kötéláncosok, ha szem elől veszítik a drót végét.

Erről hermeneutizálhatnánk egy csücsköset, hadd osszam meg azonban inkább a tapasztalatomat. Hidd el, Zoli, és a kedves közönség is higgye el nekem, lélekemelő egy halottal foglalatalkodni. Addig veljük csupán ezt morbidnak, amíg nem próbáltuk. Megnyugszik, helyére kerül utána az emberben a világ.

– *Mesélj erről egy kicsit.*

– Az enyészet, a bomlás látványa és szaga szorongással tölti el a legtöbb embert. Egyszer egy randin voltam egy lánnyal. Mikor megtudta, mit csináltam reggel, fölpattant az asztal mellől a kávéházban. Zuhanyoztál azóta? Igen. Forró vízzel? Persze. Csak hosszas megnyugtatósomra volt hajlandó visszaülni a sütiéjéhez.

Én természetesen csak férfiakat mosok. Többnyire boncolatlan, nullkilométeres hullákról van szó. S hogy a perverziónak még a lehetőségét is kizárjuk, a vallásjog előírása szerint minimum hárman kell legyünk. Három szombattartó férfi. A mosdatás alatt héberül az Énekek énekéből recitálunk részeket. Ez egy himnikus, szerelmes poéma, mely tagonként dicséri az emberi testet. Lehúzván a műanyagzsák cipzárát, első pillantásom mindig a körmökre esik, ahogy az újszülötteknél is a körmöt nézik először az orvosok.

– *Miért?*

– A köröm alakul ki legutoljára. Ha az rendben van, akkor a csecsemő fejlődése, menyiségi értelemben legalábbis, befejeződött. Én azért nézem a halottak körmét, hogy lás-

sam, él-e még az elhunyt asszonya. Ha piszkos a körme, akkor vagy agglegény, vagy özvegy. Igyekszem valamelyest személyesen kötődni hozzájuk, megnézem, mikor és hol születtek például. A rítusnak egyébként nagyon gazdag a folklórja, a szimbolikája. Erről tényleg órákig lehetne beszélni. Legyen itt elég annyi, hogy a zsidó hagyomány antropológiája elüt a platóni dualizmustól. Nálunk az embernek nincs teste, nálunk ő maga a test is. A húsban keresztezi egymást az idő és az örökkévalóság. Ez nem misztika, ez a normatív hozzáállás. Így érthetőbb tán az a megkülönböztetett tisztelet, amivel a halottainkhoz viszonyulunk.

– *Értem. Hadd fejezzem be végül egy kötelező kérdéssel. Min dolgozol éppen?*

– Két dolog jár mostanság a fejemben. A *Saul* fiával kapcsolatos élményeimet szeretném papírra vetni, illetve egy válogatást összeállítani az eddigi versesköteteimből.